

ТЕХНОЛОГІЇ ПРОВЕДЕННЯ ПРАВОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЮРИДИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ

***Анотація.** В статті проведено первісний загальнотеоретичний аналіз правової експертизи юридичних документів. Обґрунтовано виділення публічно-правової та приватноправової сфер проведення правової експертизи. Розкрито сутність технологій проведення експертизи, їх зв'язок із спеціальними методами юридичної техніки й технології.*

***Ключові слова:** правова експертиза, юридична техніка, юридичний документ, правове регулювання, законодавство.*

Постановка проблеми. Здійснення ефективного правового регулювання можливо лише за умов наявності системи якісних нормативно-правових актів. Але організація діяльності держави та взаємодія індивідів у соціумі пов'язані із створенням та обігом різноманітних юридичних документів: договорів, заяв, рішень та ін.. І саме від рівня відповідності юридичної документації чинному законодавству та юридичній техніці з одного боку, а з іншого потребам суспільства, залежить якість правового впливу. Одним з ключових етапів у створенні та обігу юридичних документів є правова експертиза.

Слід відмітити, що у сучасній юридичній науці сформульована позиція, згідно з якою правова експертиза визначається як необхідна складова підвищення якості правотворчої діяльності у публічно-правовій сфері. Але питанням існування правової експертизи у приватноправовій сфері не присвячено окремих комплексних загальнотеоретичних розробок.

Відтак, обрана тема дослідження відповідає вимогам актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, щодо визначення природи правової експертизи частково розглядалися у працях таких вчених, як: О.В. Бутенко, В.І. Захарової, В.В. Долежана, О.М. Костенка, В.С. Піголкіна, В.Ф. Погорілка, М.В. Ралдугіна, А.О. Селіванова, О.Ф. Скакун, О.В. Селезньової, Ю.В. Сидельнікова, В.Ю. Рагозіна, Р.Ф. Халфіної, Ю.С. Шемшученка та ін.

Мета статті. Розкрити сутність технологій проведення правової експертизи юридичних документів як у публічно-правовій так і приватноправовій сферах.

Основний матеріал. Перш ніж виділити та охарактеризувати технології проведення юридичної експертизи, необхідно визначитися із тим, що слід розуміти під цією категорією та які її види можливо виділити.

На сьогоднішній день, ми можемо констатувати, певну монополізацію правової експертизи лише публічно-правовою сферою. Так, з огляду на чинне законодавство, можливо встановити, що регламентування основних положень правової експертизи міститься у положеннях ст. 103 Закону України «Про регламент Верховної Ради України», від 10.02.2010 р., Законом України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р., Методичних рекомендаціях щодо проведення правової експертизи проектів нормативно-правових актів які схвалено постановою колегії Міністерства юстиції України № 41 від 21 листопада 2000 р., Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, яка затверджена Наказом Міністерства юстиції України від 08.01.1998 р. №53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України 26.12.2012 № 1950/5) та інших нормативно-правових актах в тому числі і кодифікованих (в яких більшою мірою зазначається на можливість, або необхідність проведення експертизи, ніж на визначення порядку її проведення та сутності).

Подібну ситуацію ми можемо побачити й у загальнотеоретичній юриспруденції, де

розуміння та спроби визначення правової експертизи юридичних документів центруються до державної, публічно-правової сфери.

Так, на думку Литвин В.М., правову експертизу проекту закону характеризує як об'єктивне і повне дослідження поданого на розгляд експертів законопроекту відповідно до предмета експертизи, виходячи із загальносуспільних та загальнодержавних інтересів, засад побудови правової системи; відповідності конституційному обов'язку держави щодо утвердження і забезпечення прав і свобод людини. В словникові окремо визначається наукова правова експертиза закону, що являє собою окремий вид експертизи [1, с. 94–98].

З цього приводу, Рибікова Г.В. зазначає, що можна відмітити різні погляди щодо місця і ролі правової експертизи нормативно-правових актів в процесі правотворчості та правозастосування, а саме: проведення експертизи на стадії правотворчості, не виділяючи окремо правову експертизу; наукове експертне забезпечення правотворчої роботи; використання поняття «рецензування» або уникнення будь-якого терміну щодо такого виду діяльності; відсутність стадії експертизи або будь-якої перевірки проекту нормативно-правового акту в процесі правотворчості; правова експертиза є самостійною стадією процесу правотворчості або окремим етапом однієї із стадій; правова експертиза є складовою частиною правового моніторингу правотворчості та правозастосування [2, с. 30].

Більш широке, та слушне, з наукової точки зору, визначення цієї категорії обґрунтовує Бутенко О.В., який визначає правову експертизу юридичних документів як самостійний етап правотворчого процесу, змістом якого є оцінювання уповноваженими суб'єктами проекту юридичного документа щодо ймовірності ефективного впливу його правових норм на суспільні правовідносини та досягнення відповідного соціального правового ефекту у випадку його прийняття [3, с. 8].

Але не зовсім зрозуміло що автор вкладає у поняття «правотворчий процес». Якщо мова йде про законодавчу процедуру, це знов таки зводить розуміння правової експертизи лише прийняттям нормативно-правових актів, але, якщо мова йде про прийняття будь-яких письмових правових актів (правореалізаційних, правозастосовних та ін.), то у зазначеному аспекті, стає можливим вийти на інший рівень сприйняття правової експертизи.

В цьому аспекті слід проаналізувати саме поняття експертного дослідження, яке по суті є діяльністю компетентного суб'єкта який має спеціальні знання щодо дослідження та вирішення певного питання. В юридичній площині, ми можемо доповнити цю парадигму елементами юридичної справи. Відповідно експертне дослідження в сфері юриспруденції є діяльністю компетентного суб'єкта який має спеціальні знання щодо дослідження та вирішення певного питання, здійснює таке дослідження у відповідності до чинного законодавства, а результати такого дослідження мають юридичне значення.

Наведене розуміння експертного дослідження в юриспруденції дозволяє подолати державо-центристський підхід у розуміння правової експертизи юридичних документів й збагатити його приватноправовою сферою.

По суті, правову експертизу юридичних документів можна представити як певну послідовність дій по перевірці відповідності документів, як у цілому так і окремих частин, чинному законодавству, а також цілям які переслідувалися зацікавленими особами під час створення цих документів.

І якщо розглядати правову експертизу у зазначеному ракурсі, то виникає питання, а чи лише проекти правових актів підлягають експертному дослідженню? Відповідь очевидна – ні. Експертні дослідження можуть бути проведені як щодо проектів документів, так і до вже створених письмових правових актів.

У якості прикладу проаналізуємо проведення правової експертизи юридичних документів у приватноправовій сфері. Зацікавлена особа може звернутися до юриста як із проханням перевірити вже створений нею документ (експертиза документів перед правочином або здійсненням будь-якої юридично-значущою дії), так із проханням проаналізувати отриманий

документ (запити, приписи, повідомлення, виклик та ін.).

Відповідно, стає можливим виділити дві групи документів що можуть підлягати експертизі:

1) експертиза отриманих зацікавленою особою документів; 2) експертиза створених зацікавленою особою документів. Результат експертизи документів, як правило, представляється клієнтові (зацікавленій особі) в письмовому виді з рекомендаціями з усунення виявлених порушень.

Відтак, експертиза правових актів (всіх письмових юридичних документів) може провадитися як у публічно-правовій так і приватноправовій сферах.¹

Але виникає питання, щодо порядку проведення експертного дослідження і відповіддю на таке питання є виділення технологій проведення експертизи юридичних документів.

Взявши за основу положення викладені у Розділі III Методичних рекомендацій щодо проведення правової експертизи проектів нормативно-правових актів які схвалено постановою колегії Міністерства юстиції України № 41 від 21 листопада 2000 р. [4], в яких сформульовано порядок проведення правової експертизи та її предмет, стає можливим виділення наступних технологій: *технологія концептуальної оцінки* письмового правового акта, *технологія системно-юридичної оцінки* письмового правового акта, *технологія юридико-технічної оцінки* письмового правового акта.

Концептуальна оцінка правового акта передбачає визначення сфери суспільних відносин, які він має регулювати, і відповідної галузі права, до якої він належить, а також предмета і методу регулювання конкретного фрагменту цих відносин і засобів впливу на поведінку їх учасників.

Системно-юридична оцінка правового акта передбачає визначення ступеня відповідності існуючих приписів положенням чинного законодавства України та міжнародним договорам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України і які стосуються предмета регулювання даного правового акта.

Юридико-технічна оцінка правового акта має на меті визначення ступеня його відповідності усталеним правилам побудови та редакційно-лексичного оформлення відповідних правових актів.

При аналізі зазначених технологій стає можливим встановити, що їх втілення у життя безпосередньо залежить від використання спеціальних методів юридичної техніки й технологій [5, с. 17], а саме юридичного аналізу (вивчення й осягнення фактичних обставин справи); юридико-логічної

концентрації (аналізу оптимального шляху правового врегулювання виниклих фактичних обставин); юридичного конструювання (компонування та формалізації результату розгляду справи).

Результати правової експертизи відображаються в експертному висновку, який складається з вступної, аналітичної та підсумкової частин.

У вступній частині визначається об'єкт та предмет правової експертизи, наводяться дані про експерта або групу експертів, які проводили експертизу, назва документу, дата й місце його прийняття. Аналітична частина повинна містити обґрунтовані зауваження до тексту правового акта відповідно до кожного з наведених блоків питань правової експертизи, а також пропозиції щодо усунення виявлених недоліків.

У підсумковій частині формулюються концептуальна, системно-юридична та юридико-технічна оцінки правового акта, а також його загальна оцінка.

Правовий експертний висновок є письмовою відповіддю на порушене питання щодо відповідності юридичного документу вимогам законодавства та інтересам зацікавленої особи. Така відповідь має надаватися у вигляді думки експерта, підкріпленої судовою практикою, посиланнями на норми законодавства, думки відомих юристів.

Висновки. Підсумовуючи слід зазначити, що правова експертиза юридичних документів має розглядатися як діяльність компетентного суб'єкту, який володіє спеціальними знаннями, щодо встановлення відповідності поданого юридичного документа чинному законодавству, міжнародним договорам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та інтересам зацікавленої особи.

Правова експертиза юридичних документів може здійснюватися як у приватноправовій так і публічно-правовій сферах.

¹ Слід зазначити, що особливе місце у запропонованій класифікації займає науково-правова експертиза, але питанням аналізу її сутності та встановлення співвідношення із іншими видами, має бути присвячено окреме дослідження.

Основними технологіями проведення правової експертизи юридичних документів є: *технологія концептуальної оцінки письмового правового акта, технологія системно-юридичної оцінки письмового правового акта, технологія юридико-технічної оцінки письмового правового акта.*

Враховуючи суттєву роль юридичних документів у організації правового впливу в сучасній державі, подальше загальнотеоретичне дослідження зазначених питань є вкрай актуальним напрямом наукових розробок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Законотворча діяльність: словник термінів і понять / Заг. ред. акад. НАН України В.М. Литвина. – К.: Парламентське вид-во, 2004. – 344 с.
2. Рибікова Г.В. Правова експертиза нормативно-правових актів як правова категорія та наукова доктрина / Г. В. Рибікова // Юридичний Вісник, № 4 (29). – О. : Юрид. літ. – 2013р. – С. 28–32.
3. Бутенко О.В. Поняття та сутність правової експертизи юридичних документів / О. Бутенко // Юридична Україна, 2009. – №6. – 144 с.
4. Методичні рекомендації щодо проведення правової експертизи проектів нормативно-правових актів які схвалено постановою колегії Міністерства юстиції України № 41 від 21 листопада 2000 р. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/va041323-00/para026#o26>
5. Манько Д.Г. Юридична техніка й технології: Курс лекцій / Д.Г. Манько – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2014. – 192 с.

Д.Г. Манько. Технологии проведения правовой экспертизы юридических документов. – Статья.

Аннотация. В статье проведен первоначальный общетеоретический анализ правовой экспертизы юридических документов. Обосновано выделение публично-правовой и частноправовой сфер проведения правовой экспертизы. Раскрыта сущность технологий проведения экспертизы, их связь со специальными методами юридической техники и технологии.

Ключевые слова: правовая экспертиза, юридическая техника, юридический документ, правовое регулирование, законодательство.

Summary. In the article the initial general theoretical analysis of the legal expertise of legal documents. Substantiated allocation sphere of public law and private law of legal expertise. The essence of the technology of the legal expertise, their connection with the special methods of legal technique and technology.

Key words: legal expertise, legal technique, legal document, legal regulation, legislation.